

'Voor mensen in armoede is er vooral onderconsumptie van justitie'

Uit onderzoek van professor Ides Nicaise in 2004 bleek al dat mensen in armoede moeilijk hun sociaaleconomische rechten kunnen opeisen. Daar zijn verschillende redenen voor: ze kennen hun rechten niet of onvoldoende, of het ontbreekt hen aan kennis of moed om de lange mars door de instellingen aan te vatten. Op een colloquium in de Senaat in december 2014 bleek dat het probleem er de laatste 10 jaar niet op verbeterd is, integendeel. Juriste Hilde Linssen van het Netwerk tegen armoede probeert daar, met kleine stapjes, iets aan te doen.

Ruth Boone

Waarom mensen in armoede hun sociaaleconomische rechten - het recht op degelijke huisvesting, energie, bescherming van het gezinsleven en sociale bescherming - via een leefloon, werkloosheidsuitkering of studietoelage niet opnemen, heeft verschillende oorzaken. Mensen in armoede kennen hun rechten onvoldoende, maar ook als ze die wel kennen, zijn er drempels: zij beschouwen zichzelf niet als behoeftig, het stigma weerhoudt hen ervan hun rechten op te nemen, ze vrezen de gevolgen als ze een recht opeisen, of er worden voorwaarden gesteld waaraan zij niet kunnen of willen voldoen. Soms worden er ook onwettige extra voorwaarden opgelegd. Maar daartegen naar de rechter stappen is niet altijd evident, verduidelijkt Hilde Linssen. 'Een school die ermee dreigt om een kind zijn diploma niet te geven als de moeder de rekeningen niet betaalt, is onwettig bezig. Maar die vrouw zal niet geneigd zijn om naar de rechter stappen als ze nog twee kinderen op die school heeft zitten. Dat moet je anders proberen oplossen. Al heb je dan eigenlijk je doel niet bereikt, namelijk een rechter laten vaststellen dat er een regel werd overtreden.' Maar er is meer. 'Om een zaak te kunnen winnen in de rechtbank, heb je wat ik een *propere case* zou willen noemen nodig. Mensen leiden ingewikkelde levens, die niet altijd in strikte procedures te gieten vallen. Termijnen zijn vaak verlopen, men heeft zelf ook niet altijd de wet nageleefd - vaak uit pure noodzaak, als overlevingsstrategie - waardoor zo'n zaak winnen bijna onmogelijk wordt. Of men heeft een ingewikkeld verleden, waardoor men gediscrimineerd wordt. Mensen bevinden zich soms in heel onrechtvaardige situaties die moeilijk juridisch verholpen kunnen worden.'

Maar zelfs een *propere case* loopt niet noodzakelijk goed af. 'Je moet soms heel volhardend

zijn tegen een administratie die niet wil inbinden. Zelfs al heb je het recht aan je kant, dan nog worden er soms gerechtdeurwaarders ingezet om mensen onder druk te zetten. Vaak geven die mensen het dan gewoon op.'

Rechtshulpverleners helpen ook niet altijd, zo blijkt. 'Mensen die studeren en daarvoor een uitkering ontvangen, en die in een collectieve schuldenregeling zitten, en ieder jaar slagen, worden door sommige arbeidsrechtbanken toch verplicht om te stoppen met hun studies en te gaan werken, zelfs al zou hun studie later tot een betere job leiden. Eigenlijk is zo'n beslissing onwettig, maar mensen leggen er zich bij neer. 'Laat maar zitten', hoor je dan.' En rechtshulpverleners kunnen ook gewoon bot zijn. 'Zo weigeren sommige OCMW's mensen die door de RVA geschrapt zijn een uitkering te geven. Dat mag niet, maar als ze naar de rechter stappen, krijgen mensen soms te horen 'Je leeft toch nog'. Tja.'

'En dan is er ook nog de taal van de rechtbanken. Mensen krijgen een brief waarin staat dat ze op basis van een of ander wetsartikel op dinsdag naar de rechtbank moeten komen. Dat kan dan voor een collectieve schuldenregeling zijn, maar door de moeilijke formulering weten ze dat niet eens.'

Linssen probeert via het Netwerk tegen armoede 'propere' cases te vinden, om principe-rechtspraak uit te lokken. 'We hebben een aantal advocaten die ons daarbij helpen. Maar die zijn niet altijd makkelijk te vinden. Veel advocaten zijn heel gespecialiseerd, terwijl wij voor het kluwen dat sommige mensenlevens zijn, nood hebben aan generalisten, die van diverse regelgevingen op de hoogte zijn. Het leven van mensen is niet altijd te vatten in een mooi afgelijnd juridisch probleem.'

WELZIJSJURISTEN

Het invoeren van een remgeld bij pro-Deozaken vindt Hilde Linssen alvast geen goede zaak. 'De minister van Justitie vreest overconsumptie. Ik weet vanwaar die vrees komt; in sommige rechtstakken is er inderdaad sprake

Hilde Linssen: 'Als je een goede eerstelijnsbijstand inricht, zal je het aantal pro Deo's en rechtszaken zien afnemen.'

© Wouter Van Vaerenbergh

actionwet van vorig jaar geldt alleen in consumentenzaken. Wij moeten als vereniging altijd afwachten of een rechtcollege als het Grondwettelijk Hof of de Raad van State ons belang al dan niet zal erkennen om een vordering te kunnen instellen. Daarom werken we vaak samen met verschillende organisaties. Ik begrijp dat de politiek schrik heeft van een lawine aan vorderingen als er een brede regeling voor collectieve rechtsovereenkomsten zou worden ingevoerd, maar dat kan je counteren door verenigingen een aantal strikte voorwaarden op te leggen, bijvoorbeeld dat ze minstens 5 vijf jaar moeten bestaan.'

Hilde Linssen hoopt alvast dat de overheveling van de justitiehuizen naar de gemeenschappen nieuwe mogelijkheden zal bieden voor de uitbouw van de eerstelijnsbijstand. 'Er zijn veel organisaties die eerstelijns juridisch advies geven, zoals vakbonden of mutualiteiten, maar hun scope is beperkt. Niet alle CAW's en OCMW's nemen de rol van eerstelijnsbijstand op. Er zijn de zittingen van de advocaten in de justitiehuizen, maar we merken dat ze te weinig tijd hebben of nemen om mensen uitleg te geven over hun situatie, en snel doorverwijzen naar een advocaat. Natuurlijk ontploft dan de pro Deo, omdat bemiddelen vaak al te laat is. De complexe samenloop van juridische en niet-juridische problemen is enorm groot, en wordt alsmat groter. Daarom is de overheveling naar Welzijn een goede zaak: eerstelijnsadvies zit net op dat kruispunt tussen recht en welzijn. Juristen moeten meer op die kruising zitten. Mensen willen ook niet per se altijd procederen. Daarom wil ik pleiten voor welzijnsjuristen in de eerste lijn. De advocaten kunnen dan worden ingeschakeld in de tweede lijn. Een beetje zoals de wijkgezondheidscentra in de gezondheidszorg. In het CAW Oost-Brabant loopt daarover nu een proefproject, om na te gaan of die driehoek werkt.'

'Het is belangrijk dat advocaten echt luisteren naar de vraag die mensen hen stellen. Ze moeten niet altijd alles willen vertalen naar een juridische procedure. Veel hoeft niet door een advocaat te gebeuren, maar kan anders worden opgelost. Als je een goede eerstelijnsbijstand inricht, zal je het aantal pro Deo's en rechtszaken zien afnemen.'

Het Netwerk voor armoedebestrijding vormt samen met tal van andere organisaties het federaal platform recht voor iedereen. Dat heeft een aantal aanbevelingen gedaan aan de nieuwe minister van Justitie, Koen Geens.

www.netwerktegenarmoede.be

Het Steunpunt armoedebestrijding publiceert op zijn website rechtspraak over de effectiviteit van rechten van mensen in armoede of bestaansonzekerheid.

www.armoedebestrijding.be

van, maar in veel meer gevallen is onderconsumptie het probleem. Mensen in armoede kunnen hun rechten veel te weinig laten gelden. En het aantal drempels stijgt: de invoering van de btw voor advocaten en gerechtdeurwaarders, de verhoging van de rol- en griffierechten, de lange wachttijden. Naast de financiële drempels is er ook het wantrouwen in het gerechtelijk apparaat. De toegang was al moeilijk en wordt steeds moeilijker.'

Ook over het voorstel van de regering om een betalingsbevel in te voeren, is Linssen niet te spreken. 'Voor particulieren ben ik daar compleet tegen. Er is nu al een bloeiende invorderingsbusiness, met grote gerechtdeurwaarderskantoren en incassobureaus die op basis van *no cure no pay* werken, soms ook voor de overheid. En dat mag allemaal. De overheid zou zelf een beleid moeten voeren rond de invorderingen. Gerechtdeurwaarders helpen soms ook om de algemene voorwaarden te schrijven van bedrijven, maar ook ziekenhuizen en zorgverzekeraars. Daar staan soms bedenkelijke clausules in. Denk maar aan een herinneringsbrief van 12 euro of allerlei boetes en formuleringen waarbij de consument gedwongen wordt alle kosten van de invordering te dragen. De overheid zou daar toch wat striktere wetgeving over mogen uitvaardigen en beter controleren.'

Wat ook ontbreekt voor een effectieve bestrijding van onderbescherming van mensen in armoede, is een goede regeling voor collectieve rechtsovereenkomsten, vindt Linssen. 'De class-